

ВИСВІТЛЕННЯ РУМУНСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В ГУБЕРНАТОРСТВІ «ТРАНСНІСТРІЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Проаналізовано українську історичну літературу, яка висвітлює румунський окупаційний режим у «Транснїстрїї» (південно-західні райони України та Лівобережжя Молдавії).

Ключові слова: румунський окупаційний режим, «новий порядок», історіографія, єврейське населення, губернаторство, «Транснїстрія».

Проанализирована украинская историческая литература, отображающая румынский оккупационный режим в «Транснистрии» (юго-западные районы Украины и левобережье Молдавии).

Ключевые слова: румынский оккупационный режим, «новый порядок», историография, еврейское население, губернаторство, «Транснистрия».

In the article is analysed Ukrainian historical literature which studies the Romanian of occupation regime in Transnistria (South-West regions of Ukraine and left-bank Moldavia).

Key words: Romanian of occupation regime, «new regime», historiography, Jewish population, governorship, Transnistria.

Окупаційний режим у зонах румунської окупації в тій чи іншій мірі досліджували і продовжують вивчати історики. Але комплексні дослідження історіографії щодо цієї теми на сьогодні практично відсутні. Існують лише роботи, у яких аналізуються історичні напрацювання, що висвітлюють окремі сторони діяльності румунської окупаційної адміністрації. Наприклад такі, що стосуються долі євреїв, які знаходилися на території «Транснїстрїї». Саме це питання досліджував В. Щетников у публікації «Проблеми изучения холокоста в Одессе и Одесском регионе» [27]. Тому на сьогодні доцільним є вивчення досягнень історичної науки, особливо української, що досліджує окупаційний режим у «Транснїстрїї». Саме таку мету ставить автор даної статті.

Серед надбань сучасної української історіографії значна частина робіт присвячена дослідженню окупаційного режиму, який був встановлений на територіях Південно-Західної України і Лівобережної Молдавії. Серед них є ті роботи, у яких окупаційний режим розглядається у загальних питаннях. В інших висвітлюється становище місцевого населення на окупованих територіях та досліджуються певні аспекти окупаційної політики (соціальні питання, економіка, сільське господарство тощо).

Серед істориків, які найбільш активно досліджують політику окупаційної адміністрації на територіях, що увійшли до складу губернаторства «Транснїстрія», слід відзначити М. Михайлуца та В. Щетникова.

Висвітлюючи різні сторони румунського окупаційного режиму, М. Михайлуца зосередив увагу на становищі церкви в роки війни на території сучасної Одеської області. Дослідник детально розкрив діяльність румунської релігійної місії у «Транснїстрїї» та південній

«Бессарабії», визначив її відношення до прихожан. Автор зазначає, що «на теренах губернаторства «Транснїстрія»... місія здійснювала в межах митрополії певний контроль над відродженням православного життя, спрямовувала кадрову політику в парафіях, керувала відбудовою, освяченням храмів, монастирів тощо, розвитку храмового служіння» [13, с. 167]. Але, за даними, які наводить М. Михайлуца, простежується небажання румун надавати розвитку українському національному напрямку. Підбивши підсумок своєї роботи, автор дійшов висновку, що незважаючи на жорстку політику румунської влади щодо конфесій (переслідування релігійних об'єднань), її дії були більш лояльними порівняно зі змінами, які відбулися у церковному житті з 1943 року з виникненням сталінської антицерковної доктрини [13]. В інших своїх статтях автор продовжує дану тему, досліджуючи відношення румунської православної місії щодо відновлення православних храмів у губернаторстві [14].

Окрім релігійних аспектів, М. Михайлуца висвітлює і інші сторони румунського окупаційного режиму. Так, у його публікації «Відображення процесу формування і участі у боях «Русской освободительной армии» (РОА) на сторінках транснїстрїйської преси» порушено питання колабораціонізму на території «Транснїстрїї». У статті наводяться уривки із газет «Молва» та «Одесская газета» про діяльність РОА. Автор аналізує повідомлення з указаних газет про те, що у різних частинах радянські солдати, незадоволені боротьбою, виступають проти офіцерів; про те, що РОА діє спільно з німцями у повному взаєморозумінні щодо завдань. М. Михайлуца показує, що румуни досить часто повідомляли в

газетах про дезертирство радянських воїнів, про те, що в «РОА» досить добрі умови для служби, про те, що на боці німців проти більшовизму воюють воїни різних національностей. Але, як стверджує автор, дана тема перестала бути актуальною у пресі у зв'язку із контрнаступом радянських військ у 1943 році [12].

В. Щетников досліджує різні аспекти румунського окупаційного режиму, хоча здебільшого автор зосереджує увагу на соціальній політиці, яку проводила румунська адміністрація. Серед них: відношення румун до місцевого населення та євреїв, у тому числі й тих, які були зігнані на дану територію зі всієї України; освітня політика окупантів в Одесі та губернаторстві. Також на основі джерел автор аналізує втрати та жертви під час окупації краю, публікації українських та румунських дослідників, що вивчають військові події, «новий порядок» та інші прояви окупаційного режиму [25; 27].

Серед видань В. Щетникова слід відзначити його публікацію «Роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945)» у колективному виданні «Історія Одеси». Автор досить ґрунтовно показав події початку війни в Одесі, розкрив становище місцевого населення в умовах румунської окупації краю, висвітлив спротив ворогу у формі радянського та національно-визвольного підпілля. Щодо румунського окупаційного режиму В. Щетников розкрив процес знищення місцевих жителів, особливо євреїв, у перші дні окупації Одеси; визначив територіальні межі та адміністративний устрій губернаторства «Трансністрія», куди входила і Одеса; висвітлив відношення між румунами і німцями стосовно даного губернаторства; проаналізував політику румунської адміністрації щодо румунізації, культурного життя та соціальну політику, яка проводилася на даній території. Приділена увага і єврейській «проблемі». Автор відзначив найбільші табори знищення євреїв у губернаторстві: Богданівка, Доманівський район, північні Очаківського і південні райони Березівського повітів. Загалом, дана розвідка є досить цілісною у висвітленні історії Одеси у період румунської окупації [26].

Досить актуальним дослідженням, у якому висвітлюється становище населення Поділля в роки Великої Вітчизняної війни, є видання С. Гальчака «Східні робітники» з Поділля у Третьюму рейху». Автор дослідив та проаналізував процес депортації жителів краю до Німеччини, використання їхньої праці у різних сферах і прояви невдоволення подолян своїм становищем. Оскільки більша частина Поділля в роки війни входила до зони німецької окупації, то відповідно і більша частина дослідження присвячена висвітленню становища, у якому знаходилися жителі на даній території. І лише частина роботи присвячена тим, хто перебував у зоні румунської окупації. Але автор на основі дослідження значного масиву архівних матеріалів та літератури робить висновки, що «за час існування «Трансністрії» до Німеччини виїхали хіба що добровольці. Решта із тих 1 388 чоловік були депортовані в рейх у лютому – першій половині березня 1944 року...» [2, с. 123]. Автор стверджує, що заборона на вивіз робочої сили існувала до 29 січня 1944 року, поки існувала сама «Трансністрія», і лише тоді, коли була встановлена

військова адміністрація, розпочалося вивезення людей. У цілому книга підводить до висновку, що населення на територіях, окупованих румунами, жило в кращих умовах, аніж те, що було підконтрольне німцям. Даним питанням присвячена ще одна його публікація – «Використання румунською окупаційною адміністрацією трудових ресурсів Поділля у 1941-1944 рр.» [3].

Серед видань, у яких частково аналізується окупаційний режим у зонах румунської окупації на Півдні України, є дослідження Є. Г. Горбурова, Ю. В. Котляра, М. М. Шитюка «Повстансько-партизанський рух на півдні України. 1917-1944 рр.». Більша кількість матеріалу, що знаходиться у другій частині книги, стосується підпільно-партизанської боротьби та націоналістичного підпілля на землях Південної України (здебільшого у зоні німецької окупації). Й у цьому контексті на сторінках 135-137 згадується про окупаційний режим на тих територіях, які входили до складу губернаторства «Трансністрія». Цей режим автори розглядають як застереження окупаційної влади про зв'язки із патріотами, про надання пільг тим, хто буде видавати окупантам партизанів і підпільників тощо. Для тих, хто буде з ними співпрацювати, обіцяли грошову винагороду, продукти харчування, домашню худобу тощо [4].

Ще одним дослідником, який займається вивченням румунського «нового порядку» на Миколаївщині, є М. М. Шитюк. У своїй праці «Партизанський і підпільний рух на території Миколаївщини в 1941-1944 рр.» автор у контексті зазначених питань розкрив діяльність окупаційних органів у тих районах краю, що були підконтрольні румунській адміністрації [23].

Також слід відзначити колективне видання, присвячене 60-річчю визволення Миколаївщини від німецько-румунських загарбників. Окупаційний режим представлений у декількох частинах. Так, загальні аспекти окупаційного режиму висвітлені О. О. Захарченко, сільське господарство – І. Т. Кіщак. Стан культури висвітлював В. В. Щукін, вищої освіти – В. Д. Будака, голокост – М. О. Багмет, геноцид проти місцевих жителів – П. Соболев [11, с. 138-285]. Дане видання є важливим для сучасних дослідників, оскільки в ньому аналізується румунський «новий порядок» у двох зонах окупації – румунській та німецькій, оскільки західні райони Миколаївської області входили до складу губернаторства «Трансністрія».

Різноманітні аспекти румунського окупаційного режиму в «Трансністрії» досліджує і автор даної статті. У надбання знаходяться публікації, у яких висвітлюються загальні аспекти окупаційного режиму, геноцид проти місцевих жителів тощо [5].

Серед видань, у яких простежується відношення окупаційної адміністрації до місцевих жителів Одеси в роки війни, є видання М. Б. Пойзнера «Окупація. Одеса: 1941-1944 рр. Документи та матеріали із зібрання Михаїла Пойзнера». Дані роботи скоріше є фотоальбомом документів і матеріалів, через призму яких можна простежити життя одеситів у період окупації. Серед них на с. 101 знаходяться копії наказів про введення смертної кари від 3 листопада 1941 р.; на с. 110-113 – румунські та німецькі грошові знаки; на

с. 136-137 – афіші оперного театру; на с. 156-157 – інструктаж про евакуацію євреїв із міста Одеси та її околиць і ряд інших документів і матеріалів. В альбомі містяться фото єврейських жителів, які загинули в роки війни, радянські паспорти румунського періоду тощо (с. 102-103) [16]. Загалом видання досить інформативне і є наочним в висвітленні життя місцевих жителів у період румунської окупації не лише міста Одеси, а й усієї території «Трансністрії».

Окремі питання окупаційного режиму в «Трансністрії» розглядають у своїх публікаціях О. Новосолов, Д. Кушплір, П. Рекотов [9; 15; 18]. Усі дослідники загалом висвітлюють адміністративну структуру, політичний статус губернаторства, взаємовідношення румунської та німецької окупаційних адміністрацій щодо «трансністрійського питання». О. Новосолов, розкриваючи політичний статус губернаторства, показує прагнення Антонеску в майбутньому закріпити за собою дані території [15]. П. Рекотов, досліджуючи органи управління на окупованих українських землях, висвітлює і події, які були пов'язані з «Трансністрією». Зокрема, він визначив, що на румунську армію «поклалися каральні функції, в першу чергу – боротьба з партизанським рухом» [18, с. 96]. На жаль, відомості, які подає автор, дуже обмежені і дають лише загальне уявлення про губернаторство.

Про існування «Трансністрії» та ролі румун у німецькому плані щодо даних територій згадується і у виданні С. Комарницького. Загалом автор зазначає, що Румунії за договором від 30 серпня 1941 року «випала жандармська функція – підтримувати» у «Трансністрії» «порядок».

Далі, як зазначає автор, після явного програшу німців на сході з 25 жовтня 1943 року «Трансністрія» стала зоною воєнних операцій армій, і вони вимагали повернення усіх залізниць. У короткому висвітленні становища «Трансністрії» С. Комарницький підкреслює, що для пограбування даних територій було створене «Одеське управління захоплення і збору трофеїв» [7, с. 45]. Як ми можемо простежити із дослідження, окупаційний режим у «Трансністрії» автор відзначає декількома параграфами, оскільки основну увагу він зосередив на висвітленні окупаційного режиму та руху Опору у Північній Буковині.

Одним із аспектів окупаційного режиму є відношення окупаційної влади до місцевих жителів. З 90-х років ХХ століття дане питання розпочала вивчати значна частина істориків, оскільки до цього часу дані питання майже не висвітлювалися. Основну увагу дослідники зосередили на вивченні становища місцевого та єврейського населення на окупованих територіях. Серед таких робіт були видання Д. З. Стародинського «Одесское гетто. Воспоминания», С. Я. Борового, «Гибель єврейського населення Одесси во время фашистской оккупации», Л. П. Сушона «Транснистрия: евреи в аду», М. М. Шитюка «Геноцид проти євреїв Південної України в роки німецько-румунської окупації (1941-1944)». Автори висвітлюють той період життя євреїв зі всієї України, коли вони були зігнані у дане губернаторство та знаходилися в таборах смерті. Так, Д. З. Стародинський та С. Я. Боровий показали становище одеських євреїв у роки

війни в Одеському гетто, переміщення та перебування у таборах смерті Доманівки та Акмечетки [1; 19]. Л. П. Сушон дослідив життя єврейського населення, яке було зігнане зі всієї України та навіть Румунії у «Трансністрію» [20]. М. М. Шитюк висвітлює становище єврейства Південної України в роки війни, в тому числі і тих, які знаходилися у зоні румунської окупації [22]. Серед даних видань зустрічаються як спогади учасників тих важких днів, так і наукові дослідження. Але всі вони наводять кількість жертв єврейського населення на територіях, які входили до складу «Трансністрії».

Слід відзначити і дослідників українського єврейства в роки війни, які у своїх роботах показали долю євреїв на територіях, що входили до зони румунської окупації. Серед них: А. Круглов, С. Древецький та Ф. Левітас. Перші два автори у свої виданнях досліджують долю українського єврейства, вивчаючи при цьому у загальному контексті і становище євреїв у зонах румунської окупації [6; 8]. Ф. Левітас висвітлює становище місцевих євреїв «Трансністрії» у перші дні війни, згадує про одеське гетто, «Акмечетку» та інші. Також у книзі дається аналіз політики Радянського Союзу та країн антигітлерівської коаліції щодо голокосту [10].

На сьогодні, коли від закінчення війни пройшло більше 65 років, з'являється ряд видань аматорів та краєзнавців, які висвітлюють ті чи інші прояви окупаційного режиму. Значна частина видань стосуються саме регіональної історії – подій війни, які відбувалися на території того чи іншого регіону, області чи району. Так, можемо відзначити публікації А. А. Черкасова, Б. А. Райнова, О. Я. Шнабель-Гихмирової, Т. М. Романенко-Завтур та інших. Перший з них висвітлює період окупації Одеси у декількох виданнях. У книгах, які присвячені першим двом рокам окупації, життя населення Одеси змальоване у світлих тонах. Так, у хроніці подій за 1942 рік на с. 53 автор пише: «...в далекой Одессе... ничто не могло нарушить спокойную жизнь...». Незважаючи на різностороннє висвітлення життя населення окупованої Одеси, автор не тільки не критикує, а й позитивно характеризує діяльність румунської адміністрації. Хоча на сторінках книги зустрічаються і прояви ворожості окупантів, А. Черкасов цю інформацію не коментує. І лише у висвітленні окупаційного життя за 1943 рік, автор проводить аналіз діяльності румунської окупаційної адміністрації. Він зазначає, що її представники були вороже налаштовані до місцевого населення, і це відобразалося у жорстокому відношенні до жителів міста [21]. Інший дослідник – Б. Райнов розкриває сторінки військових дій та окупації Подунав'я, де «Трансністрія» згадується в контексті єврейського питання. Слід зазначити, що це видання є об'єктивнішим у висвітленні вказаних питань, ніж попереднє [17]. Два інші автори висвітлюють окупаційний режим у «Трансністрії» у загальних питаннях та окремим розділом висвітлюється підпільний і партизанський рух у Великомихайлівському районі Одеської області [24]. Слід відзначити, що всі вищевказані видання не є науковими, хоча для їх написання автори використовували і певну частину документів та матеріалів, що стосуються періоду окупації регіону. І тому при ознайомленні з ними

потрібно здійснювати глибокий аналіз, оскільки певна частина фактів не має підтвердження.

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що на сьогодні сучасна історична наука продовжує досліджувати румунський «новий порядок», що був встановлений на території Південно-Західної України і лівобережних районах Молдавії, та вивчати становище населення в умовах, що склалися. Серед видань є значна частина робіт, у яких висвітлюються загальні аспекти окупаційного режиму та становище єврейства в роки війни. Дещо менше існує досліджень окремих

сфер та галузей життя і господарства у роки війни в окремих регіонах. Тому при дослідженні регіональної історії буде можливим більш об'єктивне та ґрунтовне висвітлення румунського окупаційного режиму, який був встановлений на території Південно-Західної України та у лівобережних районах Молдавії. Щодо вивчення історичних досліджень з даної тематики, – вони практично відсутні. Тому автор і надалі планує продовжити комплексне вивчення історіографічних аспектів, пов'язаних з окупаційним режимом у зонах румунської окупації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боровой С. Я. Гибель еврейского населения Одессы во время фашистской оккупации / С. Я. Боровой. – К., 1991. – 33 с. – (Историчні зошити).
2. Гальчак С. Д. «Східні робітники» з Поділля у Третьюму рейху / С. Д. Гальчак. – Вінниця : Книга-Вега, 2003. – 344 с.; іл. – (Наукове видання).
3. Гальчак С. Д. Використання румунською окупаційною адміністрацією трудових ресурсів Поділля у 1941-1944 рр. / С. Д. Гальчак // Історія України. Маловідомі імена, події, факти : 36 статей. – Київ : Рідний край, 2000. – Вип. 11. – С. 195–204.
4. Горбуров Є. Г. Повстансько-партизанський рух на півдні України. 1917-1944 рр. / Є. Г. Горбуров, Ю. В. Котляр, М. М. Шитюк. – Херсон : Олді-плюс, 2003. – 340 с. – (Наукове видання).
5. Дейнека Н. В. «Новий порядок» в зонах окупації румунської адміністрації і вчинення опору підпільниками і партизанами (1941-1944 рр.) / Н. В. Дейнека // Перспективи : Науковий журнал. – Серія: філософія, історія, соціологія, політологія. – 2006. – № 2 (34). – С. 14-20; Терєфера Н. В. Геноцид проти місцевого населення на території Одещини в роки фашистської окупації краю / Н. В. Терєфера // Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. – 2005. – Вип. 9. Ч. 2. – С. 320-326; Окупаційний режим на території «Транснїстрїї» («Заднїстров'я») в роки фашистської окупації краю (1941-1944 рр.) / Н. В. Терєфера // Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. – 2006. – Вип. 10. Ч. 1. – С. 476-483.
6. Древецький С. И. Целый мир спасти... / С. И. Древецький. – Киев : Астарта, 2003. – 160 с.
7. Комарницький С. І. Вони наближали перемогу: Буковина та буковинці в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. / С. І. Комарницький – Чернівці : Місто, 2005. – 272 с.
8. Круглов А. И. Потери евреев Украины в 1941-1944 гг. / А. И. Круглов. – Харьков, 2005. – 376 с.; Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий / А. И. Круглов. – Б. м., 1997. – 100 с.
9. Кушплір Д. Транснїстрія / Д. Кушплір // Довідник з історії України / [заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста]. – Київ, 2001. – 1136 с.
10. Левітас Ф. Євреї України в роки Другої світової війни / Ф. Левітас. – Київ : Вірій, 1997.
11. Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941-1944 : (До 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / М. О. Багмет, В. Д. Будак, О. М. Гаркуша. – Миколаїв : [б. и.], 2004. – 503 с.
12. Михайлуца М. Відображення процесу формування і участі у боях «Русской освободительной армии» (РОА) на сторінках транснїстрїєської преси / М. Михайлуца // Сторінки воєнної історії України : Збірник наукових статей. – 2010. – Вип. 13. – С. 100–106.
13. Михайлуца М. Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Транснїстрїї (кінець 1930-1944 рр.) / М. Михайлуца. – Одеса : Optimum, 2006. – 237 с. – (Наукове видання).
14. Михайлуца М. Християнізація по-румунськи в Транснїстрїї (на матеріалах преси 1942-1943 рр.) / М. Михайлуца // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів : Логос, 2004. – С. 377-381; Реституція православних культових споруд у губернаторстві «Транснїстрія» (1941-1944 рр.) / М. Михайлуца // Сторінки воєнної історії України : Збірник наукових статей. – 2008. – Вип. 11 – С. 130–138.
15. Новосьолов О. Румунська окупація Транснїстрїї: питання політичного статусу / О. Новосьолов // Сторінки воєнної історії України : Збірник наукових статей. – 2009. – Вип. 12. – С. 161-168
16. Пойзнер М. Б. Окупація. Одеса: 1941-1944 рр. Документи та матеріали із зібрання Михаїла Пойзнера / М. Б. Пойзнер. – Одеса : Друк, 2004. – 376 с.
17. Райнов Б. А. Подвиг на Дунае (1941-1945) / Б. А. Райнов. – Измаил : СМІЛ, 2005. – 218 с.
18. Рекотов П. Органи управління на окупованій території України (1941-1944 рр.) / П. Рекотов // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 95–96.
19. Стародинский Д. З. Одесское гетто. Воспоминания / Д. З. Стародинский. – Одесса : ТПП «Хайтех», 1991. – 112 с.
20. Сушон Л. П. Транснїстрія: євреї в аду / Л. П. Сушон. – Одесса : Юг, 1998. – 432 с.
21. Черкасов А. Окупація Одессы. Год 1941: Очерки / А. Черкасов. – Одесса : Optimum, 2007. – 270 с.; ил.; Окупація Одессы. Год 1942. Июнь-декабрь: Очерки / А. Черкасов. – Одесса : Optimum, 2008. – 180 с.; ил.; Окупація Одессы. Год 1943. Январь-май: Очерки / А. Черкасов. – Одесса : Optimum, 2010. – 296 с.; ил.
22. Шитюк М. М. Геноцид проти євреїв Південної України в роки німецько-румунської окупації (1941-1944) / М. М. Шитюк. – Миколаїв, 2008. – 154 с.
23. Шитюк М. М. Партизанський і підпільний рух на території Миколаївщини в 1941-1944 рр. / М. М. Шитюк. – Миколаїв, 1996. – 71 с.
24. Шнабель-Тихомирова О. Я., Романенко-Завтур Т. М. Вогняні верстви / О. Я. Шнабель-Тихомирова, Т. М. Романенко-Завтур. – Одеса, 2003. – 432 с.
25. Щетников В. П. До питання про втрати серед цивільного населення на півдні України під час німецько-румунської окупації 1941-1944 рр. (проблема джерел) / В. П. Щетников // Сторінки воєнної історії України. – 2005. – Вип. 9. Ч. 2. – С. 17-81; Одесский университет: 1941-1944 годы / В. П. Щетников // Записки історичного факультету. – Одеса, 1999. – Вип. 9. – С. 266-271; 1941-й рік: погляд румунських дослідників (за матеріалами часопису «Історичне досьє») / В. Щетников // Краєзнавство. – 2011. – Ч. 2. – С. 73–79.
26. Щетніков В. П. Роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945) // Історія Одеси [Ващенко В. П., І. С. Гребцова, В. М. Хмарський, В. П. Щетніков та ін. ; гол. ред. В. Н. Станко]. – Одеса : Друк, 2002. – С. 397–414.

27. Щетников В. П. Проблемы изучения холокоста в Одессе и Одесском регионе / В. П. Щетников // История Холокоста в Одесском регионе : сб. ст. и док. / [сост. М. Рашковецкий] ; Международная общественная организация Еврейский общинный центр «Мигдаль» ; Музей истории евреев Одессы «Мигдаль-Шорашим» – Одесса : Студия «Негоциант», 2006. – С. 17-81.

РЕЦЕНЗЕНТИ: д.і.н., професор **Г. В. Боряк**; к.і.н., професор **Є. Г. Сінкевич**

© Н. В. Дейнека, 2011

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2011 р.